

sätt flera vanliga och principiellt intressanta problem i den politiska etiken, bl a frågor om individuellt ansvar för kollektiva beslut och partilojalitetens gränser. Och det är dessa frågor om den politiska rolletikens villkor och problem vi skall ta fasta på här. Varför avgick Ulla Lindström och hur rättfärdigade hon sitt beslut? Vilka normer – rolletiska plikter och skyldigheter – var det som kom i konflikt med varandra? Grundidén här är att en analys av ett avvikande fall kan generera teoretiska insikter om den politiska rolletikens karaktär och förutsättningar.

1.2 Analysmodell för etiskt beslutsfattande

Analysen av fallet Lindström har strukturerats efter en modell för etiskt beslutsfattande som föreslagits av den amerikanske statsvetaren Terry Cooper (Cooper 1990:16-27). Den är primärt inriktad på förvaltningsetik, men kan lika gärna ses som en generell modell för hantering av rolletiska konflikter. Andra modeller för analys av förvaltningsetiska problem (t ex Callahan 1988, app. 2; Pops 1988) eller legislativ etik (Thompson 1987, kap 4) innehåller i stort sett samma komponenter som Coopers modell.

Starkt förenklat omfattar Coopers analysmodell tre olika faser. I den första fasen måste man identifiera och precisera vari den etiska konflikten består. Det handlar om att försöka artikulera praktiska problem i principiella termer, t ex att klarlägga vilka rolletiska principer och handlingsnormer som bryts mot varandra i det aktuella fallet. Men i problemanalysen ingår också som viktiga förberedande element att kartlägga det händelseförlopp som gav upphov till konflikten, att identifiera dramats nyckelaktörer och att analysera de sakfrågor som är involverade.

I den andra fasen gäller det att urskilja möjliga handlingsalternativ, och analysera och värdera de etiska konsekvenserna av dessa – en slags scenarioanalys med normativa förtecken.

I den tredje och sista fasen måste aktören försöka hitta en acceptabel lösning på den etiska konflikten. Enligt Cooper är detta den mest dynamiska fasen i den etiska beslutsprocessen, och innefattar många komplicerade överväganden. Men mycket enkelt uttryckt handlar det här om att politikern i slutändan måste kunna rättfärdiga sitt ställningstagande, sitt beslut. Två viktiga indikatorer på om ett beslut är etiskt acceptabelt är publicitetstestet och självuppfattningens test (Cooper 1990:22ff). Publicitetstestet innebär helt enkelt att aktören måste kunna förklara och försvara sitt ställningstagande offentligt – inför den allmänna opinionen och väljarkåren. Ställningstaganden som inte tål en offentlig granskning och debatt är nästan alltid etiskt tvivelaktiga (Goodin 1992: 124ff, Thompson 1987:116ff). Självuppfattningens test handlar, kort sagt, om att politikern måste kunna se sig själv i spegeln efteråt. Rollens krav måste balanseras mot aktörens egenetik. Kan det fattade beslutet försvaras utifrån den egna övertygelsen (Cooper 1990:24)?

En viktig poäng med Coopers modell för etiskt beslutsfattande är att den tydliggör det intima sambandet mellan empirisk och normativ analys. Politiska ställningstaganden kräver både ett normativt och ett empiriskt beslutsunderlag

Hon som inte neg – en fallstudie i politisk rolletik

Mats Sjölin

1. Inledning

1.1 Avgång i protest

Morgonen den 28 december 1966 tog det socialdemokratiska statsrådet Ulla Lindström en taxi från sin bostad på söder i Stockholm till kanslihuset. Där inlämnade hon följande korta skrivelse:

Då jag under budgetbehandlingen inom regeringen inte kunnat uppnå en för mig godtagbar överenskommelse om anslaget för u-landshjälpen anhåller jag härmed om entledigande från uppdraget att vara medlem av statsrådet (här cit. efter Bar 1966-12-29; jfr Lindström 1970:349).

Ulla Lindströms avskedsansökan väckte stort uppseende. Dagens Nyheter jämförde med uppståndelsen kring Lindströms agerande vid det engelska kungaparets officiella besök i Sverige tio år tidigare.

En gång neg hon inte för en yngre kvinna som råkade vara drottning och blev härför mycket klandrad. Nu hade hon efter tolv års trogen tjänst i regeringen tröttnat på att niga och tacka och ta emot vad riksskattemästaren ansåg att u-hjälpen högst kunde få (DN 1967-01-20; jfr Lindström 1969:103ff).

Under Tage Erlanders två decennier som statsminister hade det inte tidigare hänt att ett statsråd offentligt motiverade sin avgång med motsättningar inom regeringskretsen (Ruin 1986:153-158). För att överhuvudtaget hitta något liknande måste man gå tillbaka till Rickard Sändlers avgång som utrikesminister efter en kontrovers med regeringen i Ålandsfrågan 1939 (AB 1966-12-28). Om vi istället ser framåt i tiden måste vi gå ända till 1990-talet innan vi finner någon efterföljare till Ulla Lindström. Det handlar då om finansminister Kjell-Olof Feldts (s) avgång i samband med regeringskrisen i början av 1990 (Feldt 1991, kap 7). Senare finns ett ytterligare fall då ett statsråd avgått i offentlig protest mot regeringspolitiken: miljöminister och centerpartiledaren Olof Johanssons avgång ur den borgerliga fyrtiparegeringen efter en kontrovers i Öresundsbrofrågan i juni 1994 (Riksdagens årsbok 1993/94:7f).

Ulla Lindströms avgång ur regeringen i december 1966 var alltså en ovanlig händelse i modern svensk politisk historia. Men den illustrerar på ett tydligt

Regeringens budgetarbete inleddes emellertid med kärva besked från finansminister Gunnar Sträng. Vid ett regeringssammanträde den 30 september 1966 konstaterade Sträng att statsfinanserna var i olag och ställde i utsikt en "halv skräckbudget", en kombination av fräna besparingar och skattehöjningar. Det handlade, menade han, om att bestämma vilka områden som skulle "misshandlas minst". Sträng förklarade sig endast beredd att tillskjuta ytterligare 50 miljoner kronor till u-hjälpen, vilket innebar att anslaget "justeras i den takt vi kostat på oss de sista åren" (Lindström 1970:317).

Ulla Lindström gjorde ett inlägg där hon skarpt kritiserade Strängs uppläggning av budgeten i allmänhet och hans avsikter om u-hjälpsanslaget i synnerhet:

Men – var vi inte på väg att bryta löftet om 1 % till u-länderna? Kunde vi försvara en "solidaritetsbudget" som lät u-hjälpen fortsätta i samma snigeltakt? Jag ansåg det inte och skulle inte komma att acceptera vad Sträng antytt i detta avseende (Lindström 1970:319).

Gunnar Sträng var helt avvisande till biståndsministerns krav:

Ingenstans hade han själv hört moget folk klaga över för liten u-hjälp och visa någon ovilja mot regeringen för den skull. Andra industriländer var inte bättre. Kunde man inte ge sitt eget folk något egentligt standardtillskott, var det ju svårt att få utrymme för mer u-hjälp. Och de "våldsamt uppskruvade kraven" (SIDA:s) går helt enkelt inte att genomföra (Lindström 1970:320).

Ulla Lindström blev inte svaret skyldig. I ett genmäle tog hon tillfället i akt

att kruta på lite extra när jag till sist varnade finansministern för att slå igen dörren för u-hjälpen. Verkligt mogna människor är framsyntare än så; de begriper att här är nästa generations ödesfråga. Och utan en väsentlig ökning av u-hjälpen bäddar man för en konflikt i partiet och även i regeringen (Lindström 1970:320).

Argumenten hade ingen effekt på Gunnar Sträng. I slutet av november 1966 fick biståndsmministern besked från finansdepartementet att höjningen av u-hjälpsanslaget skulle stanna vid de aviserade 50 miljonerna. Själv hade hon begärt 150 miljoner kronor i ökning (Lindström 1970:328).

Till saken hör att den av den socialdemokratiska partikongressen beställda programkommittén för biståndspolitik, där Ulla Lindström var ordförande, vid ett slutsammanträde i november 1966 spikade 1 %-målets förverkligande till första häften av 1970-talet. Lindström insåg "det dilemma som väntar henne i budgetförhandlingarna om u-hjälpen", ja att programkommitténs betänkande rentav kunde bli hennes politiska "testamente" (Lindström 1970:324-327).

I detta läge sökte hon upp statsminister Tage Erlander. Deras stormiga samtal utvecklade sig till en hård konfrontation. Efter några inledande preludier, där Lindström påminde Erlander om att SIDA nu var ett effektivt arbetande u-hjälpsorgan som kunde absorbera stora belopp för planerade och startklara hjälpprojekt, tog hon tjuren vid hornen:

Jag hade också med mig det första exemplaret i röd pärm av det u-hjälpsprogram vi blev eniga om i förra veckan. Jag räckte honom det över bordet. Han tog det med motvilliga händer. Som ordförande i programgruppen stod jag nu ansvarig för en

(Björklund 1977:9-11; Lundquist 1993:84f). Samtidigt är Coopers modell, just när det gäller det normativa underlaget, mest ett tomt skal: en generell beskrivning av en beslutsprocess som man själv måste fylla med normativt och principiellt innehåll.

2. Händelseförloppet

2.1 Prolog

1954 utnämndes Ulla Lindström till konsultativt statsråd med uppgift att, som hon själv beskriver det, förestå ”en ganska välsorterad diversehandel av ärenden” inom fyra olika departement. Tyngdpunkten låg dock på familje- och konsumentpolitiska frågor, ting som enligt statsminister Tage Erlander ”låg väl till för en kvinna” – en anspelning på könet som föremålet själv ogillade. Ulla Lindströms fick även ansvaret för ”internationell hjälpverksamhet till u-länder”, dvs u-hjälpsfrågorna. På 1950-talet fanns dock inte stort mer än ansatser till det vi idag kallar biståndspolitik (Lindström 1969:23-25). Det var inte heller u-hjälpen som främst intresserade Ulla Lindström vid denna tid, även om hon som FN-delegat sedan 1947 ingalunda saknade internationell erfarenhet (Tvåkammarriksdagen 1867-1970, s 49).

Biståndspolitikens ställning skulle inom några år komma att radikalt förändras. U-hjälpen blev en fråga av dignitet på den politiska dagordningen. 1960 fastslog den socialdemokratiska partikongressen det s k enprocentsmålet: principen om att Sverige borde satsa 1 % av bruttonationalprodukten (BNP) på bistånd till de underutvecklade länderna (Lindström 1970:36f). 1961 beslutade en enhällig riksdag att inrätta Nämnden för internationell bistånd (NIB), en föregångare till SIDA (Prop. 1961:174, Rd Prot AK 1961 nr 31; Lindström 1970:90f). 1962 godkände riksdagen regeringens proposition om enprocentsmålet för svenskt utvecklingsbistånd (Prop. 1962:100, Rd Prot AK 1962 nr 24; Lindström 1970:110f).

Också för Ulla Lindström personligen kom u-hjälpen att spela en allt större roll. I slutet av 1961 anförtror hon dagboken att: ”U-hjälpsfrågorna hade redan blivit mitt-dominerande-intresseområde” (Lindström 1970:93).

2.2 Budgetförhandlingen 1966

Den anslagsframställning för budgetåret 1967/68 som SIDA – styrelsen för internationell utveckling – inlämnade till regeringen innebar nästan en fördubbling av det bilaterala biståndet till u-länderna på ett bräde (Prop. 1967:1 bil. 5, sid. 19, 41). Pressreaktionerna på SIDA:s anslagskrav var genomgående positiva i alla politiska läger.¹ Ingen tidning var direkt negativ, även om ett och annat regeringsorgan andades skepsis på ledarplats. Så ansåg exempelvis Arbetarbladet (s) visserligen att en fördubbling på ett år var ”realistisk”, men uppfattade samtidigt anslagskravet som ”en god inledning på en aktivare giv” (Arbbl 1966-09-27).

miljoner kronor (Prop. 1967:1, bil 5, s 2; Ruin 1986:162). Men kompromissen var oantaglig för Ulla Lindström. Det var inte ens hälften av de begärda 150 miljonerna – skillnaden var 83 miljoner – och en bra bit ifrån hennes nedre smärtgräns på plus 110 miljoner.

Vid regeringens allmänna beredning om budgeten en vecka före jul 1966 var den manifesta konflikten ett faktum. Uppgörelser hade träffats med alla statsråd utom ett – biståndsminister Lindström (Lindström 1970:340f). Men det dröjde till mellandagarna innan hennes avgång gjordes allmänt bekant – med en offentlig motivering av anledningen (Lindström 1970:349f).

3. Konflikten om u-hjälpen

3.1 Triangelndramat

Huvudaktörerna i konflikten om u-hjälpen är, som redan framgått, biståndsminister Ulla Lindström och finansminister Gunnar Sträng. Det är ju också det normala i budgetförhandlingar att bud och motbud utväxlas mellan fackdepartement och finansdepartement, och att förhandlingarna i viktigare konfliktfrågor förs upp på ministernivå. Den tredje centrala aktören är statsminister Tage Erlander. Om en konflikt mellan fackministrar inte kan biläggas måste statsministern träda in. En av statsministerns huvuduppgifter är just att agera som konfliktlösare i regeringen (Ruin 1986:153; Ruin 1990: 108). När det handlade om omstridda anslagsfrågor gick dock Erlanders strategi ut på att inte öppet ta ställning mot finansministern. Han kunde på tu man hand diskutera kompromisser eller direkt försöka övertyga Sträng om det berättigade i en fackministers krav, men genomdrev inte en ståndpunkt (Ruin 1986:159; Ruin 1990:117). Mönstret går igen i konflikten om u-hjälpen 1966. Statsministern hade

många samtal i ärendet med Gunnar Sträng. [...] Erlander själv förefaller ha tyckt att Sträng kunde ha sträckt sig något längre men han var tydligen inte beredd att av allmänpolitiska skäl diktera ett beslut mot finansministerns vilja (Ruin 1986: 162f).

Ulla Lindströms dagboksanteckningar ger också klart besked om att hon inte lyckades värva Erlander för sin sak, även om han efter deras första konfrontation visade ett visst mått av förståelse för hennes ställningstagande (Lindström 1970:336-340).

3.2 Den omöjliga kompromissen

Konflikten om u-hjälpsanslaget inom regeringen kan ytligt sett förefalla ganska trivial och alldaglig. Det är inget ovanligt att en fackminister blir upprörd över att inte få gehör för sina krav hos finansministern. Tvärtom är detta den vanligaste konflikthanledningen i en regering (Ruin 1986:159). Det var inte heller fråga om ett helt låst läge, ett ställningskrig utifrån redan intagna positioner.

För att förstå konfliktens natur kan vi jämföra budgetförhandlingen 1966 med den klassiska kompromissen, dvs en överenskommelse baserad på unge-

ambitiös men inte överambitiös målsättning. Skulle jag omgående som fackminister sabotera samma målsättning? Det kunde jag inte, framhöll jag allvarsamt. Om inte statsministern ville bistå med ett avsevärt högre anslagsbelopp än det som bjudits u-hjälpen, måste jag lämna regeringen. Och jag skulle inte kunna dölja anledningen (Lindström 1970:328).

Erlander reagerade häftigt på Lindströms ultimatum. Han replikerade:

– Jag förhandlar inte under hot [...]. Ingen regeringsmedlem har någonsin kunnat hota sig till någonting förr (Lindström 1970:328f).

Erlander fortsatte med att anklaga Lindström för illojalitet och för att splittra partiet. Han krävde lojalitet mot regeringen och partiet. Om hon skulle framhärda, hotade han i sin tur med utfrysning ur partiet och repressalier (Lindström 1970:330f). Ulla Lindströms version av händelseförloppet bekräftas på några punkter av Tage Erlander själv. I en anteckning, nedskriven dagen efter samtalet, sade han sig ”verkligen ha varit upprörd” och menade:

Oavsett hur man ser på sakfrågan, är det ju helt oförsvarligt att som Ulla gör, säga: Får jag inte 150 miljoner i ökning avgår jag (Ruin 1986:162).

Men Lindström ställde sig helt oförstående till Erlanders anklagelser:

Kunde det verkligen betraktas som ett hot, om jag korrekt meddelade, att jag inte vill sitta kvar i regeringen som ställföreträdare för en ståndpunkt eller värdering som jag inte delar (Lindström 1970:329)?

På kvällen efter konfrontationen med biståndsmministern hade Erlander samtal med finansminister Gunnar Sträng, socialminister Sven Aspling, utrikesminister Torsten Nilsson och försvarsminister Sven Andersson—alltså de statsråd som vid denna tid utgjorde regeringens ”inre kabinet” (Ruin 1986:152f). I dagboken noterade Erlander att:

Alla blev ytterligt förbannade och Sträng ville att Ulla skulle gå omedelbart. Anslaget fick vi diskutera om någon vecka. När jag ringde hem från Arlanda hade han [Sträng, min anm.] den uppfattning som jag ju också efter vårt första upprörda samtal kommit till: Ulla måste få ett anständigt bud. Därefter får hon välja. Att först låta henne gå och därefter höja anslaget var helt omöjligt (Ruin 1986:162).

Dagen efter, den 30 november, hade Lindström ett långt samtal med Sträng om u-hjälpsanslaget. Förhandlingen fördes denna gång i ett sansat tonläge men Sträng var, enligt Lindström, på det hela taget omedgörlig. Han förklarade sig beredd att släppa till ”något halvdussin miljoner mer”. Lindström å sin sida förklarade sig beredd att kompromissa, men hennes smärtgräns låg vid en ökning på 110 miljoner kronor. Hon avkrävde Sträng ett klart ja eller nej till detta högre bud. Han sade nej (Lindström 1970:332f).

En vecka senare hade Lindström ytterligare ett samtal med statsministern, ”ett sista försök att få upp u-hjälpsanslaget till en anständig nivå”. Men något egentligt resultat gav det inte. Erlander vädjade om förståelse för det kärva budgetläget, de andra fackministrarna hade ”fått avstå från allt”, och antydde att situationen för u-hjälpen kunde lättas nästa år (Lindström 1970:336f).

Också de fortsatta förhandlingarna blev resultatlösa. Slutbudet från finansministern pressades sedermera upp till en ökning av u-hjälpsanslaget på 67

Den lojalitetskonflikt som Ulla Lindström beskriver är ett typexempel på det kollektiva handlandets grundläggande etiska problem. Konflikten uttrycker en etisk brytpunkt mellan lojalitet med teamet – den egna gruppen eller organisationen – och lojalitet mot det egna samvetets bud (Weisband & Franck 1975: 7f).

Organisationsetiken kräver att ministrarna accepterar och visar lojalitet med den fastlagda regeringspolitiken i utbyte mot deltagande i det gemensamma politiska projektet och, när så behövs, en effektiv uppbackning av egna politiska krav (Weisband & Franck 1975:9). Individualetiken däremot kräver etisk autonomi, dvs beredskap att hävda en egen, privat, principiellt grundad uppfattning, även när den inte överensstämmer med organisationens politik och värderingar (Weisband & Franck 1975:3f). Om dessa två krav inte kan förenas ställs individen inför ett etiskt dilemma. Antingen måste lojaliteten mot organisationen eller lojaliteten mot det egna samvetet brytas.

Lojalitetsproblemet i det aktuella fallet kan beskrivas som en rolletisk konflikt. Konflikten i policyfrågan, om u-hjälpsanslagets storlek, innebar att plikter knutna till ministerrollen i sig, dvs att lojalt genomföra den beslutade regeringspolitiken, stod i motsättning till Ulla Lindströms privatmoraliska uppfattning om hur rollen som biståndsminister faktiskt borde utföras. Såväl konflikten i sakfrågan som rollkonflikten innefattar en etisk dimension (jfr Downie 1964:102).

3.4 Motivering och motiv

Frågan om policykonfliktens betydelse och Ulla Lindströms motiv för avgången debatterades flitigt i massmedierna. Inte alla godtog hennes officiella motivering. Avgångsdagen försökte intervjuarna från radio och tv utan framgång provocera fram andra motiv för avgången (Lindström 1970:350). Av de socialdemokratiska regeringsorganen gick kvällstidningen Aftonbladet längst. På ledarplats betvivlade man att det egentligen handlade om en principiellt grundad motsättning om u-hjälpsanslaget. Ja, man ifrågasatte biståndsministerns ärliga uppsåt och motiv för sitt handlande (AB 1966-12-29). I en nyhetsartikel citerade tidningen icke namngivna källor ”i regeringskretsen” och på ”högsta LO-nivå” som i ”de beska kommentarerna” hävdade att hennes ”motivering är rena svepskälet”. Aftonbladet fortsatte:

Man menar att fru Lindström inte kan ha varit omedveten om den kritik som riktats mot hennes handläggning av u-hjälpsfrågorna. När hon nu hänvisar till det hårt ansträngda budgetläget uppfattas det som en undanflykt. En del säger rent ut att hon misskött u-hjälpsfrågorna under flera år (AB 1966-12-28).

Aftonbladet sätt att hänvisa till anonyma källor kritiserades omedelbart i en rad tidningar som ett uttryck för ohederlig journalistik. Några belägg för den påstådda regeringsinterna kritiken mot Lindström presenterades heller aldrig. Detta hindrade emellertid inte en del andra socialdemokratiska tidningar från att spinna vidare på tråden.

Tabell 1. Förhandlingsprocessen om u-hjälpen: den faktiska budgetförhandlingen 1966 jämfört med en teoretisk kompromiss (i miljoner kronor anslagsökning).

	Budgetförhandlingen 1966			Teoretisk 50-50 kompromiss		
	Sträng	Lindström	Differens	Sträng	Lindström	Differens
Utgångsbud	+ 50	+150	100	+ 50	+150	100
Slutbud	+ 67	+110	43	+100	+100	0
Förändring	+ 17	- 40	—	+ 50	- 50	—

får lika stora ömsesidiga eftergifter (Carens 1979:123, 126f; Sjölin 1993:132f) – se tabell 1. För att kunna mötas halvvägs borde en kompromiss hamna någonstans kring +100 miljoner kronor. Både biståndsministern och finansministern jämkade under förhandlingsprocessen sina utgångsbud. Men Lindström förhandlade inte från en styrkeposition (Ruin 1986:163). Som framgår av tabell 1, var hon var beredd att göra betydligt större eftergifter (-40 milj kr) än Sträng (+17 milj kr). Att biståndsministern var ytterligt missnöjd med finansministerns slutbud är därför lätt att förstå. Men hon var inte bara missnöjd, hon valde det exceptionella och dramatiska steget att avgå från sin post och att offentligt motivera detta med den misslyckade förhandlingen.

På ett konkret plan är konflikten om u-hjälpen enkel och klar. Det var en policykonflikt av klassiskt slag där det förelåg olika uppfattningar inom regeringen om hur en viktig politisk fråga, u-hjälpen, borde prioriteras. Ulla Lindström förlorade maktkampen och kunde, av skäl som jag skall återkomma till, inte acceptera regeringens – i praktiken finansministerns med uppbackning av statsministern – prioritering av och beslut i biståndsfrågan. Men politik handlar inte bara om makt, utan också om etik. Hur skall vi från principiell synpunkt förstå den rolletiska konflikt som Ulla Lindström i egenskap av biståndsminister här ställdes inför? Vilka var de grundläggande normer för det politiska handlandet som bröts mot varandra i det här fallet?

3.3 Lojalitetskonflikten

Att det för Ulla Lindström handlade om ett svårt lojalitetsproblem förefaller uppenbart. Hon kände sig klämd mellan sköldarna. Å ena sidan hade hon en stark personlig övertygelse om behovet av en snabbt utbyggd u-hjälp, och ansvar för att förverkliga det av den socialdemokratiska partikongressen beställda u-hjälpsprogrammet. Å andra sidan hade hon, i egenskap av statsråd, delat ansvar för och lojalitet mot regeringens förda politik – också när hon tvingades till eftergifter och kompromisser. Lindström artikulerade detta dilemma i en dagboksanteckning efter den hårda konfrontationen med Erlander:

Han måste dock minnas hur lojalt jag företrätt hans och partiets meningar i 12 1/2 år, kompromissat, svalt misräkningar och tagit på mig tidningsklandret för mycket som varit regeringens gemensamma avgöranden och positioner. [...] Men innerst måste det finnas en personlig integritet som man har att värna (Lindström 1970:331).

den allmänna opinionen, måste den som avgår i protest stå över alla misstankar om att ha dolda motiv för sitt agerande. I annat fall kommer den avgåendes personliga trovärdighet att undermineras och den önskade effekten av protesten att utebli (Weisband & Franck 1975:20f). I pressdebatten om Lindströms avgång var det onekligen så att frågan om hennes eventuella dolda (bi)motiv ibland tenderade att överskugga sakfrågan, policykonflikten om u-hjälpen.

4. Handlingsalternativ och ståndpunkter

4.1 Lojalitet, protest eller sorti

För att analysera Lindströms ställningstagande behöver vi ett instrument som identifierar de möjliga handlingsalternativen vid en rolletisk konflikt. En utgångspunkt är Albert Hirschmans välkända analyskategorier lojalitet, protest och sorti (Hirschman 1972; jfr Barry 1974; Birch 1975; Kolarska & Adrich 1980; Laver 1976; Lodge 1975). Men de tre alternativen är inte tillräckliga för att uttömmande beskriva politikerns möjligheter att reagera. Detta framgår klart om vi kombinerar Hirschmans modell med de möjliga sätt att förhålla sig till rollkonflikter och dilemmasituationer som brukar diskuteras i rollteori (Biddle 1986; Biddle & Thomas 1966; Dahrendorf 1971; Forsén 1978; Gross, Ward & McEachern 1958) och beslutsteori (Aram 1976; McLaren 1982; Stenelo 1984): balans-, dominans- och undvikandestrategier.

Som visas i figur 1 kan handlingsalternativen lojalitet och sorti i själva verket vara resultat av helt skilda förhållningssätt till den rolletiska konflikten. Lojaliteten baseras normalt på att de inblandade aktörerna kan hitta en ömsesidigt acceptabel lösning på konflikten, en kompromiss eller ett helt nytt beslutsalternativ (balansstrategi). Men lojalitet kan också innebära att en aktör underordnar sig rollens krav och bortser från den egna övertygelsen (dominansstrategi). När sortin kombineras med protest är det en kraftfull demonstration av den egna övertygelsens primat (dominansstrategi). Den tysta sortin kan möjligen lösa det egna samvetets problem, men inte den underliggande rolletiska konflikten (undvikandestrategi).

4.2 I regeringen: kompromiss eller sorti

Vilka var då de handlingsalternativ som biståndsminister Ulla Lindström såg och övervägde i konflikten om u-hjälpen 1966? Utgångspunkten inför slutförhandlingarna om u-hjälpsbudgeten var naturligtvis att åstadkomma en accep-

	Balansstrategi	Dominansstrategi	Undvikandestrategi
Lojalitet	Kompromiss	Underordning	X
Protest	X	Protest	X
Sorti	X	Sorti under protest	Tyst sorti

Figur 1. Politikerns handlingsalternativ i rolletiska konfliktsituationer.

Även om kritiska röster bland regeringsorganen alltså inte saknades, godtog en majoritet av de socialdemokratiska tidningarna Lindströms egen förklaring. Typisk är tolkningen i Dagbladet (s):

Ulla Lindström är en kvinna med fasta ideal och ett färgstarkt temperament, man förstår att hon blivit förbannad när den svenska u-hjälpen, enligt hennes mening, höjts i alltför lusig takt (Dagbl 1966-12-29).

I högerpressen var det däremot regel att ifrågasätta det officiella motivet för avgången. Högertidningen Svenska Dagbladet gick i en ledare rakt på sak:

För den, som på detta sätt står högt upp på listan över dem som väntar på silkes-snöret, är det givetvis frestande att agera på egen hand. Det har fru Lindström också gjort (SvD 1966-12-29).

Ulla Lindströms avgång gav den liberala pressen en välkommen anledning att kritisera regeringens, som man menade, alltför njugga u-hjälppolitik. Till biståndsministerns motiv hade folkpartistiska Västerbottens-Kuriren, i likhet med flertalet liberala tidningar, en kluven inställning:

Man kan se det som ett skickligt val av politisk ättestupa i en situation, då hennes tillbakaträdande ändå bara var en tidsfråga. Man kan också uppfatta det som ett personligt konsekvenstagande av en ärlig övertygelse, att den svenska u-hjälppolitiken nu kan och bör ökas kraftigt. Den ena bilden behöver fö inte utesluta den andra (VK 1966-12-29).

Pressens bedömning av motiven för avgången var alltså högst skiftande. Kritiken går väsentligen ut på att konflikten om u-hjälpsanslaget inte var den reella konflikten. Det handlade inte om en policykonflikt med etiska dimensioner, utan om biståndsministerns försök att rädda det egna skinnet. Lindströms verkliga motiv var, menade skeptikerna, att slå bort kritiken mot hur (illa) hon tidigare skött sitt fögderi, vilken ändå skulle ha lett till att hon avpolleterats ur regeringen, genom att välja striden om u-hjälpsanslaget som en opinionsmässigt fördelaktig ättestupa.

Att belägga motiv är komplicerat (Hadenius 1983), och jag skall inte här försöka döma i saken. Men några kommentarer kan ändå göras. Förvisso var Ulla Lindström "i vissa avseenden ett kontroversiellt statsråd" (Ruin 1986: 163). Hennes frispråkighet är allmänt omvittnad, och hon hade tidigare under 60-talet drabbats av hård kritik i samband med problem kring Nämnden för internationellt bistånd (Ruin 1986:125; Lindström 1970:169-183). Å andra sidan har, så vitt jag vet, inte heller några uppgifter presenterats som klart visar att policykonflikten om u-hjälpen var en andrarangsfråga. Och Ulla Lindström själv avvisar med kraft alla spekulationer i den riktningen (t ex i intervjun i AB 1966-12-28). Men framför allt kan pressspekulationerna om att statsministern hade planer på att avskeda biståndsministern starkt ifrågasättas. Det var nämligen helt främmande för Tage Erlanders ledarstil att uttryckligen be ett statsråd att avgå (Ruin 1986:124-126).

Debatten om Ulla Lindströms motiv illustrerar också ett generellt problem när det gäller konsten att avgå i protest. Motivfrågan är nämligen viktig för utsikterna att sortin skall få någon effekt. Om sortin bottenar i en policy-konflikt, och syftet är att lyfta fram en fråga på den politiska dagordningen och påverka

hon rätt? Eller borde hon låtit bli att offentligt deklarerat motivet för avgången? Eller borde hon stannat kvar på sin post? Reaktionerna i dagspressen på Ulla Lindströms avgång var, som resultaten i tabell 2 visar, mycket delade.

Ungefär hälften av de dagstidningar som på ledarplats kommenterade Ulla Lindströms avgång menar att hennes sorti under protest var det bästa handlingsalternativet i den uppkomna situationen, eller i varje fall att det var ett godtagbart handlingssätt som kunde rättfärdigas. Men stödet var inte alltid oreserverat. Flera tidningar tolkade, som redan beskrivits, in också andra motiv för Ulla Lindströms agerande, även om den offentliga motiveringen för avgången i och för sig bedömdes vara hedervärd.

Omkring en fjärdedel av tidningarna förespråkade det rakt motsatta handlingsalternativet, nämligen lojalitet. Ulla Lindström borde i den aktuella situationen i stället ha accepterat en kompromiss om u-hjälpsanslaget och stannat kvar på sin post.

Av den resterande fjärdedelen tidningar är de flesta, 20 %, indifferent. De tar inte uttryckligen ställning till vilket handlingsalternativ Ulla Lindström borde ha valt. Endast två tidningar förespråkar den tysta sortin, dvs avgång utan offentlig motivering. Ingen ledarskribent förordade uttryckligen den renodlade protesten, dvs att Ulla Lindström offentligen borde uttrycka sitt missnöje med regeringens u-hjälpspolitik men ändå stanna kvar på sin post som biståndsminister.

Det finns också ett ganska tydligt partipolitiskt mönster i pressreaktionerna på Ulla Lindströms avgång. Tabell 2 visar att den socialdemokratiska regeringspressen är delad i två lika stora läger. I det ena lägret applåderas hennes ställningstagande. Så ansluter t ex Arbetet (s) sig "obetingat till de otåligas skara" (Arb 1966-12-29) och Sydöstra Sveriges Dagblad (s) skriver att "Ulla Lindström handlar som en karl— om hon tillåter uttrycket" (SSD 1966-12-29). I det andra lägret hävdar man i stället att Lindström lojalt borde stannat kvar på sin post. Arbetarbladet (s) menar exempelvis att det "ger en besk smak" att hon "på detta sätt gör u-hjälpen till en öppen konfliktfråga" (Arbbl 1966-12-29).

Tabell 2. Pressreaktioner på Ulla Lindströms avgång 1966: förordat handlingsalternativ.²

Handlings- alternativ:	Partipressgrupp (antal tidningar):					Totalt:	
	K	S	C	Fp/Lib	H	Antal	Procent
Lojalitet	0	5	1	2	2	10	24
Protest	0	0	0	0	0	0	0
Tyst sorti	0	1	0	1	0	2	5
Sorti under protest	1	6	0	11	3	21	51
Indifferent	0	2	1	1	4	8	20
Summa	1	14	2	15	9	41	100

K = kommunisterna

S = socialdemokraterna

C = centerpartiet

Fp/Lib = folkpartiet/liberal

H = högerpartiet

tabel uppgörelse med finansdepartementet, en kompromiss som innebar att hon lojalt kunde ställa sig bakom och försvara regeringens u-hjälpspolitik. Men när svårigheterna tornade upp sig framstod inte längre balansstrategin som en framkomlig väg. I månadsskiftet november/december 1966 hade Lindström definitivt tappat tron på en anständig kompromiss (Lindström 1970:335). Fast hon hade inga som helst planer på att undvika en konflikt genom att välja partilojaliteten på egenetikens bekostnad.

Vilka alternativ återstod då? I ett samtal med statsminister Erlander i början december 1966 såg biståndsminister Lindström själv bara två möjliga handlingsalternativ:

Ena alternativet är att jag går nu och motiverar ”varför”. Skall göra det snyggt, har ingen anledning att angripa några andra sidor av partiets politik. [...] Andra alternativet: Om det kan bli en hygglig överenskommelse om u-hjälpsanslaget på +110 milj. kr lämnar jag regeringen fram på vårkanten med en applåd för u-hjälpen och partiet och överlämnar fortsättningen till en yngre kraft (Lindström 1970:337).

Det första alternativet är alltså sorti under protest. Det andra alternativet kan ytligt betraktat framstå som ett erbjudande om tyst sorti. Vad Lindström här säger är dock, närmare besett, att hon kan tänka sig att avgå utan protest vid ett senare tillfälle, men endast under förutsättning att hennes basala förhandlingsmål om en ordentlig uppräknig av u-hjälpsanslaget kän tillgodosees. Detta innebär ju att Lindström kräver en för henne positiv lösning av den etiska konflikten så att protesten blir obehövlig, oavsett om hon sedan skulle stanna kvar på sin post eller avgå ur regeringen. Tyst sorti som en renodlad undvikandestrategi är därför inte alls något som föresvävar Ulla Lindström. Det fanns emellertid, som vi senare skall se, andra som menade att den tysta sortin inte bara var ett möjligt, utan också ett lämpligt handlingsalternativ.

När det gäller biståndsminister Lindström själv framstår alltså de möjliga handlingsalternativen i konflikten om u-hjälpen som enkla och klara. För att vara lojal fordrade hon en lösning på konflikten, en kompromiss som tillgodosåg hennes bestämda minimikrav på anslagshöjningen. När detta inte visade sig vara möjligt återstod endast alternativet att göra sorti under protest.

Regeringen, i det här fallet främst statsminister Erlander, krävde i första hand lojalitet (underordning); dvs att Ulla Lindström skulle stanna kvar på sin post och acceptera en kompromiss om u-hjälpsanslaget för budgetåret 1967/68. När sortin inte längre kunde undvikas agerade Erlander för andrahandsalternativet tyst sorti, eller i varje fall för att sortin skulle bli så litet uppmärksammas som möjligt. Han föreslog att Lindströms avskedsansökan skulle kombineras med regeringssammanträdet i januari när budgeten presenterades, och att hon då kunde göra en reservation till protokollet med den, enligt Lindström, ”skymtade förhoppningen att en sådan reservation kanske inte skulle bli så uppmärksammas” (Lindström 1970:338).

4.3 Dagspressen om lojalitet, protest och sorti

Ulla Lindströms avgång i protest väckte stor uppståndelse i massmedierna. Hur bedömdes då hennes ställningstagande i den offentliga debatten? Gjorde

pen får dock samma ökning som i fjol ”i en järnhård budget”, där han ”måste skära ner överallt”, var helt oacceptabelt för Ulla Lindström (Lindström 1970:332). I samtal med Erlander framhöll Lindström med skärpa att hon som ansvarig för u-hjälpsprogrammets ambitiösa målsättning inte kunde ”omgående som fackminister sabotera samma målsättning” (Lindström 1970:328). Publicitetstestet resulterade för Ulla Lindström, såvitt man kan bedöma, väsentligen i att den möjliga kompromissen inte var förenlig med partiets långsiktiga u-hjälpsprogram, och att hon därför inte heller ansåg sig kunna offentligt försvara den inför partimedlemmarna (se t ex Lindström 1970:319f). Lojaliteten mot saken, enprocentsmålets förverkligande eller om man så vill programlojalitet, fick föllas utslaget på bekostnad av den lojalitet Ulla Lindström ändå uppenbarligen kände mot regeringen och dess politik. Lojalitet mot världarna, i betydelsen allmänna opinionen, åberopade hon däremot inte som ett rolletiskt argument – tvärtom var bristande opinionsstöd ett problem i biståndspolitik (Lindström 1970:333; Rd prot AK 1965 nr 4, s 35).

5.2 Partiloyalitetens problem

Att Lindström slutligen valde en dominansstrategi där handlingsalternativet lojalitet fick stryka på foten betyder ingalunda att beslutet var lätt, eller att lojaliteten mot regeringspolitiken var något oväsentligt för henne. Tvärtom intar partiloyaliteten en central plats i Lindströms rolletiska föreställningsvärld. Den är enligt hennes mening en förutsättning för att partiapparaten skall fungera, även om hon inte är någon försvuren vän av absolut följsamhet mot partiledningen – det vore nämligen till skada för partiet (Lindström 1970:16). Lindström framhåller själv i dagboksanteckningarna kring u-hjälpskonflikten hur lojalt hon tidigare företrätt regeringens och partiets mening (Lindström 1970:331). Att uppfattas som lojal var uppenbart viktigt för henne. Dagen innan avgången gör sig Lindström t o m omaket att få Erlander bekräfta att hon varit en ”resonabel och lojal” medlem av regeringen (Lindström 1970:347).

Samtidigt måste också sägas att u-hjälpsfrågan med åren kom att förändra Lindströms syn på värdet av partiloyalitet. Ja, den konflikt mellan partiloyalitet och andra lojaliteter som u-hjälpsfrågorna kastade henne in i löper som en röd tråd i dagboken. I inledningskapitlet skriver hon:

Mina egna omvärderingar inträdde, när solidariteten skulle praktiseras i påtaglig skala på ett internationellt plan och jag råkade vara ansvarig för detta. U-folken i sitt elände ställde visserligen krav men de överröstades av de näraliggande anspråken från svenska gruppintressen. Det blev stötande för rättskänslan (Lindström 1970:17).

För Ulla Lindström framstår inte heller lojalitet mot regeringen nödvändigtvis synonymt med partiloyalitet. När Erlander kräver lojalitet mot regeringens linje att skynda långsamt, så frågar hon sig vem som *egentligen* representerar partiet (Lindström 1970:330). Underförstått är att hennes egen linje står i bättre samklang med partikongressens beslut om enprocentsmålet, och den nyligen avslutade programkommitténs mål för u-hjälpspolitiken, än regeringens linje.

Kommentarerna i den borgerliga pressen är överlag betydligt mer positiva till Ulla Lindströms agerande. Tydligast är detta i den största pressgruppen, den liberala. Här stödjer tre fjärdedelar av tidningarna sortin under protest. Men det är också tydligt att den positiva synen på Lindströms agerande i flertalet liberala tidningar färgas av en kritik mot regeringens alltför njugga u-hjälpspolitik. Typisk är kommentaren i Eskilstuna-Kuriren (lib) att "hon är värd en honnör för avslutningen. Den hedrar henne lika mycket som den är besvärande för statsministern" (EK 1966-12-28). Liberala Expressen förkunnar redan i ledarrubriken: "Regeringen i sönderfall. Sviker löften om u-hjälp" (Expr 1966-12-29).

Högerpressen är mer försiktig och avvaktande i sina kommentarer. Flera av höger-tidningarna har också varit svåra att entydigt klassificera när det gäller förordat handlingsalternativ enligt tabell 2. Några, ja nästan hälften av höger-tidningarna är tydligt indifferent. De tar ej uttrycklig ställning till vilket handlingsalternativ Ulla Lindström borde välja, utan ägnar sig i stället åt att ifrågasätta motiven för hennes agerande. Ett typiskt exempel är Borås Tidning (h), som skriver att hennes "angivna motiv är i och för sig hedervärt, men verkar dock rätt konstruerat", men inte alls tar ställning till alternativen sorti, lojalitet och protest (BT 1966-12-29).

5. Lojalitet eller sorti?

Jag skall nu närmare granska hur de olika möjliga handlingsalternativen i u-hjälpskonflikten rättfärdigades och kritiserades, vilka rolletiska argument som åberopades för och emot olika alternativ. Ett viktigt inslag i denna diskussion är vilka konsekvenser som förknippas med valet av det ena eller andra alternativet. De motiv och argument som Ulla Lindström anför till stöd för sitt ställningstagande kontrasteras mot de argument mot hennes handlingsätt, och för alternativa möjligheter, som framfördes i den offentliga debatten.

5.1 Den nödvändiga sortin

Låt mig börja med de två huvudalternativ som utkristalliserats: lojalitet och sorti under protest. Varför kunde inte Ulla Lindström acceptera en kompromiss om u-hjälpsanslaget och lojalt stanna kvar på sin post som biståndsminister? Det korta generella och principiella svaret är att hon inte ansåg att handlingsnormen lojalitet kunde rättfärdigas. Det passerade, enligt hennes uppfattning, varken publicitetstestet eller självuppfattningens etiska test. Som biståndsminister hade Ulla Lindström till uppgift att verka för principbeslutet om enprocentsmålet för u-hjälpen, antaget av den socialdemokratiska partikongressen 1960 och av en enhällig riksdag 1962. Den socialdemokratiska programgruppen, där Ulla Lindström var ordförande, preciserade hösten 1966 tidpunkten för enprocentsmålet förverkligande till första hälften av 1970-talet.

För att detta skulle bli möjligt krävdes en rejäl ökning av u-hjälpsanslaget, en nivåhöjning, under andra hälften av 1960-talet. Strängs besked om att u-hjäl-

statsråd drabbas säkert än mer kännbart av prutningen i budgeten, utan att frestas avgå i protest (Arbbl 1966-12-29).

Biståndsministern borde alltså lojalt accepterat de nödvändiga prutningarna i budgeten i stället för att avgå – särskilt som regeringen, enligt socialdemokratiska Folket, ”ingalunda misshandlat u-hjälpsanslaget” (Folket 1966-12-29). Tvärtom, skriver Smålands Folkblad (s), ”lär just dessa anslag vara de enda i den nya budgeten som räknats upp” (SmF 1966-12-29).

Den andra, näraliggande argumentationslinjen går ut på att den aktuella konflikten om biståndsanslaget i sig inte var tillräckligt allvarlig för att motivera sorti. Några socialdemokratiska tidningar hävdade att de miljoner som i slutändan skilde mellan finansministerns och biståndsministerns bud helt enkelt inte var en tillräckligt stor summa att ta strid för. Folket (s) skriver t ex att ”Sveriges solidaritet med de fattiga folken hänger inte på plus minus 83 miljoner” (Folket 1966-12-29, se även DD 1966-12-30 och SmF 1967-01-11).

I en del socialdemokratiska tidningar framskyntar dessutom principiella synpunkter rörande lojalitetskrav på statsråd i regeringsarbetet. Aftonbladet (s) menar exempelvis att:

Det hör till rutinen att varje fackminister är missnöjd med de summor finansministern kunnat ordna till vederbörande [...] Det är för väl att inte varje statsråd tar det som en anledning att skicka in sin avskedsansökan. Då skulle statsrådsstammen snabbt ta slut (AB 1966-12-29).

Eftersom ett statsråd aldrig kan räkna med att fullt ut få gehör för sina egna krav i budgetfrågor, så fanns det inte heller några rolletiska skäl för biståndsministern att avgå på den aktuella policykonflikten. I stället borde Ulla Lindström lojalt accepterat den egna organisationens – regeringens – beslut.

En jämförelse mellan dagspressens och statsministerns argument för handlingsalternativet lojalitet ger vid handen att pressen främst uppmärksammade de ekonomiska aspekterna av biståndskonflikten, dvs anslagets storlek och statsfinanserna, medan Erlander i större utsträckning tog fasta på frågan om partilojalitetens krav.

Samtidigt måste framhållas att frågan om konfliktens natur var en slags gemensam kärna kring vilken såväl biståndsministerns, statsministerns som pressens argumentation cirklade. Ulla Lindström och den halva av dagspressen som stödde hennes agerande menade att konflikten var av så allvarlig och principiell natur att sortin var, om inte nödvändig, så i varje fall klart motiverad. Statsministern och den fjärdedel av dagspressen som förespråkade lojalitet menade tvärtom att biståndskonfliktens natur inte motiverade sorti. I den aktuella situationen fanns dessutom andra viktiga hänsyn som borde beaktats, hänsyn som talade för lojalitet. Det finns därför anledning att närmare granska frågan om biståndskonfliktens natur, liksom argumenten för sorti respektive lojalitet, i ett bredare perspektiv – ett tidsperspektiv.

5.4 Framtidens skugga

Den djupaste orsaken till att Ulla Lindström inte kunde acceptera en uppgörelse om biståndsanslaget, var nog trots allt inte klyftan mellan slutbuden. Det

När det gäller självuppfattningens test åberopar Ulla Lindström också uttryckligen egenetiken som argument mot handlingsalternativet lojalitet. I en TT-intervju avgångsdagen förklarar hon:

Solidariteten borde kräva av oss att vi ger u-hjälpen en större andel av våra resurser. Då den avvägning, som nu skett [...] inte tillgodoser denna synpunkt, har jag tagit konsekvensen av min avvikande mening (här cit. efter ÖK 1966-12-29).

Den personliga övertygelsen hindrar alltså Lindström att vara lojal mot regeringen och sätta sitt namn på en dålig kompromiss i statsverkspropositionen. Det skulle nämligen innebära "en moralisk identifikation med innehållet" (Lindström 1970:338f). Hennes vägran att acceptera slutbudet var ytterst "en fråga om självrespekt" (Lindström 1970:333).

5.3 Lojalitetens krav

Även om Ulla Lindström själv framställer beslutet att avgå som det enda etiskt acceptabla handlingsalternativet i den uppkomna situationen, så betyder det naturligtvis inte att det saknades relevanta och tungt vägande argument för motalternativet lojalitet. Låt mig börja med kamraterna i regeringskretsen. Vilka skäl anförde regeringen, personifierad av statsminister Erlander, för att biståndministern i stället lojalt borde stannat kvar på sin post?

Såvitt man kan förstå av Lindströms framställning framförde Tage Erlander tre huvudskäl för lojalitet.³ Det första handlar om konfliktens natur. Att "gå för så lite skillnad i miljoner" var inte försvarligt, särskilt inte nu "när vi sitter så ekonomiskt trångt" (Lindström 1970:342, 347). I den kärva budgetsituationen borde alltså Lindström låta partilojaliteten väga tyngst och temporärt ge avkall på sina krav – och sin personliga övertygelse.

Erlanders andra argument går ut på att hänsynen till partiet kräver att lojaliteten prioriteras framför personliga bevekelsegrunder. Att avgå på u-hjälpsfrågan skulle nämligen "splittra partiet" när en kraftsamling behövdes inför 1968 års val – ja, det kunde rentav "förstöra partiets regeringsmöjligheter" för lång tid framåt (Lindström 1970:330f). Sorti vore liktydigt med illojalitet mot partiet.

För det tredje anför statsministern ett klassiskt argument för det kollektiva handlandets etik: ömsesidiga tjänster och gentjänster baserade på förtroende och lojalitet (Weisband & Franck 1975:9). Han hade tre år tidigare ställt upp och "räddat" Lindström ur den sk NIB-krisen. Nu krävde Erlander "i gengäld lojalitet mot mig och partiet" ifråga om biståndspolitiken (Lindström 1970:330).

I de dagstidningar som ansåg att Lindström borde förblivit lojal åberopas två huvudskäl. Den vanligaste argumentationslinjen i såväl socialdemokratiska som borgerliga tidningar går ut på att på att det kärva statsfinansiella läget krävde återhållsamhet – även ifråga om biståndsanslaget. Arbetarbladet (s) sammanfattar argumenten när den skriver att

med miljardunderskott i bytesbalansen har Sträng inte vågat satsa mer i ökad u-hjälp än som sker. Därav har konflikten med Ulla Lindström uppstått. Andra

– Jag förstår att du ser det på det här sättet, sade nu Erlander, ser det som en hopplös situation. Men det behöver inte bli detta. Nästa år kan det lättas. [...] I år är det väl alltför svårt (Lindström 1970:337).

Här kan vi också konstatera att ingen av de dagstidningar som förordar lojalitet uttryckligen hänvisar till bättre framtidsutsikter för u-hjälpen som ett argument för sin ståndpunkt. Tvärtom betvivlade Dala-Demokraten (s) rentav att det var "någon stor politisk fråga om u-landshjälpen från Sverige blir 0,3 eller 0,5 procent under de närmaste åren" (DD 1966-12-29). Argumentet om framtidens skugga var alltså mer eller mindre exklusivt för dem som hävdade sortins nödvändighet i biståndskonflikten.

5.5 I historiens ljus

Upprepade förhandlingar förs inte bara i framtidens skugga utan också i ljuset av tidigare förhandlingar, ett faktum som är välkänt från förhandlingsteorin. De årliga bugetmanglingarna ingår i ett mönster av ständigt återkommande förhandlingar och får därför en annan karaktär än engångsförhandlingar. Framför allt äger en ständig inläring rum, som bl a innebär att parterna värderar utsikterna till en förhandlingsuppgörelse eller innehållet i ett kompromissbud i ljuset av tidigare erfarenheter (Sannerstedt 1992:208-211).

Av särskilt intresse här, är att upprepade förhandlingar kan skapa etiska problem för beslutsfattaren och påverka valet mellan handlingsalternativen lojalitet och sorti. Inkrementalistiska beslutsprocesser (återkommande och stegvisa beslut), exempelvis årliga förhandlingar om förändringar i budgetanslag, befrämjar lojalitet och försvarar sorti. En källa till etiska problem är att sådana inkrementalistiska beslutsprocesser kan innebära att de enskilda besluten uppfattas som godtagbara kompromisser av den ansvariga ministern, samtidigt som de ackumulerade effekterna av flera på varandra följande beslut framstår som principiellt anstötliga. Den upprepade förhandlingens dynamik leder inte bara att det blir svårt för ministern att säga nej till en förändring av ungefär samma slag som accepterats ett tidigare år. Eftersom skillnaden mellan två anslagsbelut är relativt liten, blir det också svårt att i en konflikt om anslagsnivån hävda principiella och etiska skäl för att göra sorti (Thompson 1985:556).

Ulla Lindström var själv helt klar över denna problematik. Redan tre år innan avgången ur regeringen kommenterar hon slutförhandlingen om biståndsanslaget så här:

Under budgetsamtalet med Sträng överväldigades jag ett tag av den vanmäktiga känslan att befinna mig i en sådan gränssposition, där en nöjdförklaring är omöjlig av samvetsskäl [...] och där ett avståndstagande (= en avgång ur regeringen) inte kan göras begriplig för folk, som skulle missuppfatta det och tro att jag "lämnade in" av andra skäl. [...] En stund svek mig rösten, när jag tänkte på detta eländiga dilemma, det kändes tjockt i halsen och jag tystnade mitt i en intensiv plädering (Lindström 1970:187).

När riksdagen 1962 fastslog enprocentsmålet för biståndet till u-länderna gjordes samtidigt, som framgår av tabell 3, en kraftig uppräknings av biståndsanslaget. Det ökade i ett slag från ca 50 miljoner kronor till 130 miljoner, en

handlade i stället om vad hon för u-hjälpens del kunde förvänta sig i framtiden. Finansminister Sträng hade gett klart besked om att han inte heller för nästkommande budgetår var beredd att öka uppräkningsstakten av u-hjälpsanslaget (Lindström 1970:332f).

Konsekvenserna av att nu acceptera en dålig kompromiss skulle bara bli att Lindström påföljande år tvingades acceptera, och återigen offentligen försvara, en lika dålig förhandlingsuppgörelse. Till saken hör att u-hjälpen för budgetåret 1966/67 uppgick till 0,27 % av BNP. Uppnåendet av enprocentsmålet stod inte precis för dörren. I en tidningsintervju utvecklade Lindström sin syn på de framtida konsekvenserna av Strängs besked:

En procent har fastslagits som ett mål att nå inom rimlig tid. Det har anknutits till FN:s utvecklingsårtionde – 1960-talet. Det får inte dröja hur länge som helst innan det uppnås. Om löftet nu skall kunna hållas, betyder det en så kraftig ökning av u-hjälpen i slutet av 60-talet och början av 70-talet att det blir svårt för den finansminister som då sitter att klara höjningarna (DN 1966-12-29).

Detta framtidsscenario kunde hon omöjligt acceptera (Lindström 1970:333).

Lindströms sätt att resonera är en tydlig illustration till en generell hypotes inom förhandlingsteorin, nämligen att förhandlingar alltid förs i framtidens skugga (Sjölin 1993:130, 134). Särskilt i upprepade politiska förhandlingar, där samma parter möts om och om igen, taxerar parterna värdet av ett bud eller en uppgörelse i ljuset av framtida förhandlingsutsikter. Typexemplet är just budgetförhandlingar (Sannerstedt 1992:53f, 208-211, 228f). En förhandlare kan acceptera en dålig kompromiss vid ett tillfälle, om det bara finns rimliga utsikter att beredvilligheten att göra eftergifter kompenseras med en betydligt generösare inställning till förhandlingskraven från motparten vid ett senare tillfälle. Vid upprepade förhandlingar blir alltså frågan om reciprocitet, ömsesidighet, central. Vad man ger vid ett tillfälle skall man få tillbaka vid ett annat, senare, tillfälle (Becker 1986:3ff; Pruitt & Lewis 1977:164f; Sartori 1987:229f).

Det var, såvitt man kan förstå, just de dystra framtidsutsikterna, den bristande viljan hos motparten – läs Sträng och Erlander – att öppna för en senare kompensation, som starkt bidrog till att Lindström inte längre ville vara lojal och göra en långtgående förhandlingseftergift. I ett framtidsperspektiv framstod klyftan mellan förhandlingsbudet som avgrundsdjup. Efter avgången beskrev hon sitt problem så här:

Men lika viktigt som de miljoner, som fattades, var för mig – i det läget – de värderingar av u-hjälpen som skulle avgöra dess utsikter att växa fortare under efterkommande budgetår. Även där mötte jag en skillnad som gav mig ringa förhoppning (Rd prot FK 1967 nr 21, sid 51).

Både Sträng och Erlander väjdade till henne att ge avkall på sina förhandlingskrav med hänvisning till det kärva statsfinansiella läget. Men de kunde inte utlova någon framtida kompensation. Sträng var direkt avvisande och Erlander kunde inte bidra med mycket mer än fromma förhoppningar.

1966/67 är Lindström ”snart trött på sin lojalitet” mot Sträng-Erlander (Lindström 1970:293).

Det sätt på vilket Ulla Lindström i dagboken beskriver konflikterna om biståndsanslaget åren 1963-1966 är en nästan övertydlig tydlig illustration av lojalitetens klassiska problem. Å ena sidan nödvändigheten av lojalitet mot regeringskollektivet och regeringspolitiken, som innebär att man ibland måste godta och offentligt försvara gemensamma beslut som man inte helt och fullt gillar. Å andra sidan lojalitet mot egenetiken och nödvändigheten av att handla på ett sätt som inte uppenbart strider mot den egna övertygelsen (Cooper 1990:192f, 218-222). Problemet kan beskrivas som en konflikt mellan objektivt och subjektivt ansvar. Det objektiva ansvaret handlar om ålagda plikter och skyldigheter. Det subjektiva ansvaret handlar om det vi själva känner ansvar för (Cooper 1990:59f, 71, 102).

När Lindström rättfärdigar sitt beslut att inte längre vara lojal hänvisar hon till droppen som urholkar stenen. Efter flera år av missträknings har hon nu kommit till en punkt där egenetiken säger stopp. Man måste någon gång säga: nu eller aldrig. Och när det i december 1966 inte var möjligt att åstadkomma ett trendbrott, en radikal höjning av biståndsanslaget ville inte Lindström längre vara med och ta ansvar för regeringspolitiken. Uttolkningen i följande socialdemokratiska ledarkommentar är nog ganska rättvisande:

Sannolikt är det dock ett ackumulerat missnöje hon nu gett utlopp för. U-landsbidraget har ju vid flera tidigare budgetår getts för små expansionsutrymmen och anledning till protester har inte saknats. Hittills har dock statsrådet Lindström kunnat solidarisera med den övriga regeringen vid anslagets avvägande, men den här gången blev henne den halvfyllda bägaren för bitter att tömma. Hon återlämnade den i stället till skänkbrodern, eller rättare sagt dennes huvudman, statsministern (VD 1966-12-29).

Men biståndsanslagets utveckling tidigare under 1960-talet kunde också vändas mot Ulla Lindström och hennes avgångsbeslut. Så hävdade statsminister Erlander att eftersom Lindström ”försummat att genomdriva större höjningar under de goda åren”, så skulle hon få svårt att nu övertyga någon om det rättfärdiga i saken (Lindström 1970:342).

Socialdemokratiska Västgöta-Demokraten, som i övrigt var positiv till biståndsministerns ställningstagande, tyckte ändå att det var märkligt att hon ”valde att avgå på frågan det året anslaget var större än någonsin” (VD 1967-01-11). Men det var främst i de dagstidningar som var kritiska till Ulla Lindströms avgång som temat om biståndsanslaget i historiens ljus åberopades. Här var det ett centralt led i argumentationen för att hon istället borde förblivit lojal. Tidningarna framhåller att man inte alls kan finna någon principiell skillnad mellan den aktuella budgetkonflikten och situationen under tidigare år. Biståndsministern hade ju, som Blekinge Läns Tidning (fp) noterade, dessutom ”tidigare varit belåten med regeringens njugghet” (BLT 1966-12-29). Konflikten natur kunde därför inte heller motivera sorti. Liberala Nerikes Allehanda ställde den kritiska frågan:

Varför skulle takten i anslagshöjningarna till u-hjälpen bli så viktig för henne just nästa år när den uppenbarligen inte varit det tidigare (NA 1966-12-29)?

Tabell 3. Biståndsanslagets utveckling budgetåren 1961/62-1967/68.

Budgetår:	Anslag: Milj kr	Anslagsförändring: Milj kr	%	Anslag: % av BNP
1961/62	52,5	+17	+48	[,10]
1962/63	130,8	+78	+149	0,15
1963/64	176,5	+46	+35	0,19
1964/65	225,5	+49	+28	0,22
1965/66	283,3	+58	+26	0,25
1966/67	337,4	+54	+19	0,27
1967/68	404,3	+67	+20	0,30

Källor: Prop. 1962:100; Prop. 1967:1, Bil. 5; Prop. 1968:101.

anslagsökning på 150 %, och upp till 0,15 % av bruttonationalprodukten (BNP). Men de påföljande åren blev ökningstakten betydligt lägre. Den genomsnittliga ökningen av biståndsanslaget åren 1963-67 var 25 %, motsvarande plus 0,03 procentenheter av BNP per år.

Låt mig jämföra det slutbud Lindström fick av Sträng för budgetåret 1967/68 med tidigare förhandlingsresultat. De tre budgetåren 1963/64-1965/66 hade hon accepterat kompromisser som i vissa avseenden var likvärdiga och totalt sett i varje fall inte avsevärt mycket bättre. För budgetåret 1966/67 hade Lindström faktiskt godtagit en kompromiss om biståndsanslaget som i alla avseenden var något sämre.

Hur försvarade Ulla Lindström att hon nu valde handlingsalternativet sorti, när hon de fyra föregående budgetåren ställt sig lojal mot regeringspolitiken och accepterat kompromisser om biståndsanslaget med ungefär samma innehåll? Ja, faktum är att Lindström uttryckligen hänvisade till de tidigare, enligt hennes mening, dåliga kompromisserna som ett argument för att hon inte längre kunde vara lojal. Hon hade försökt, men inte fått gehör för sin politik i regeringen. Därför kunde hon inte nu ännu en gång ställa sig lojal. Lojaliteten mot regeringen hade en gräns, och denna hade nu överskridits. I förhandlingarna med Sträng är Lindström mycket bestämd på denna punkt. Hon säger att "u-hjälpen trippar fram med någon liten promille per år" och "så kan det inte anständigtvis fortsätta", för med den anslagstakten kan inte enprocentsmålet uppnås (Lindström 1970:333f).

De första åren under 1960-talet andas Ulla Lindströms dagboksanteckningar en påtaglig optimism om möjligheten att utträta det hon vill i biståndspolitik. Efter principbeslutet om 1 %-målet i riksdagen 1962 skriver hon t ex att u-hjälpen "äntligen fått en rang jag slipper skämmas för" (Lindström 1970:111). Men ganska snart börjar det gnissla i u-hjälpsmaskineriet, och dagboksanteckningarna vittnar om att hennes lojalitet med regeringen ställs på flera hårda prov. I budgetförhandlingarna de följande åren upplever hon att anslagsbehoven "mals ner till oigenkännlighet" (Lindström 1970:273) och får acceptera slutbud från Sträng där han "spottar en törstig kamel i halsen" (Lindström 1970:244). Efter den relativt dåliga uppgörelsen om biståndanslaget för

Jag har ett sådant personligt engagemang i u-landshjälpen att jag ställt mig själv åt sidan – politiskt – för att u-hjälpen skall kunna komma fortare fram (Rd prot FK 1967 nr 21, sid 56)?

Lindströms argument är således att sorti under protest kan bidra till en förändring – ökade u-hjälpsanslag – genom den offentliga uppmärksamhet kring biståndspolitiken som hennes avgång ger upphov till.

Frågan om effekterna av den offentliga protesten spelar också en viktig roll i pressdebatten. I närmare hälften av de tidningar som var positiva till Lindströms agerande hävdades uttryckligen att beslutet att avgå under protest gagnade u-hjälpens sak. Framför allt pekade man på de opinionsbildande effekterna av protesten: att Ulla Lindström blev en representant och vägvisare för biståndsoptionen (t ex GP 1966-12-29; SvD 1966-12-29), att det skulle röja väg för de mer biståndspositiva krafterna inom det socialdemokratiska partiet (t ex GP 1966-12-29; Ny Dag 1967-01-05) och att det överhuvudtaget bidrog till att stimulera den offentliga debatten om biståndspolitiken (t ex NK 1967-01-10; ÖK 1966-12-29).

Naturligtvis framfördes det i pressdebatten också argument för motalternativet tyst sorti i Ulla Lindströms fall. Två tidningar, liberala Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning och socialdemokratiska Värmlands Folkblad, hävdade uttryckligen denna ståndpunkt. De hänvisade till etablerad politisk praxis i Sverige: det anses inte korrekt att statsråd talar om varför de går. Ett annat argument, som framfördes i både socialdemokratiska och borgerliga tidningar, gick ut på att den offentliga motiveringen kastade en skugga över regeringskollegorna (GHT 1966-12-29; VF 1966-12-30).

Ätminstone det senare argumentet för tyst sorti uttrycker organisationsetikens klassiska lojalitetskrav (Denhardt 1988:76-81; Thompson 1985: 555f). Den offentliga protesten innebär nämligen inte bara att man framhäver sin egen person och uppfattning på kollektivets bekostnad. Framför allt medför den skadeverkningar på den egna organisationens – regeringens och partiets – verksamhet, och därför är sortin under protest inte tillåten. Det finns med andra ord påtagliga likheter mellan argumentationen för handlingsalternativen tyst sorti och lojalitet.

Överhuvudtaget anknyter argumenten i debatten om huruvida protest eller tystnad var motiverad i samband med Ulla Lindströms avgång nära till en viktig skiljelinje inom den politiska etiken när det gäller synen på sorti och etiskt ansvar (Thompson 1985:555-559). Enligt en uppfattning kan endast den tysta sortin rättfärdigas. Protesten är nämligen inte bara ett brott mot rollens lojalitetskrav eftersom man då offentligt desavouerar den egna organisationens ståndpunkter och beslut. Framför allt medför protesten skadeverkningar på organisationens framtida verksamhet genom att den sår split i de egna leden (Bok 1981:211ff).

Enligt en annan uppfattning är tvärtom den tysta sortin etiskt tveklaktig därför att den inte löser några andra problem än det egna samvetets problem. Den tysta sortin är i själva verket en undvikandestrategi, ja en ren undanflykt. Endast sortin under protest kan åstadkomma en verklig förändring (Lundquist 1988:203f). Protesten fyller flera viktiga funktioner, bl a att rikta det offentliga

Några av de socialdemokratiska tidningar som förespråkade handlingsalternativet lojalitet hävdade dessutom uttryckligen att Ulla Lindströms centrala argumentet om tidigare försakelser i biståndspolitiken saknade bärkraft. Så skrev exempelvis Dala-Demokraten (s) att

någon anledning att just nu lämna regeringen av den anledningen kan fru Lindström inte ha haft. I så fall borde hon ha avgått i fjol eller för flera år sedan då förhållandet var likadant (DD 1966-12-29).

6. Protest eller tystnad

Möjligheten att enbart protestera och samtidigt fortsätta som biståndsminister var inte något aktuellt handlingsalternativ i konflikten om biståndsanslaget. Det förordades inte av någon tidning. Ulla Lindström tog också själv avstånd från idén. I dagboken skrev hon:

Att sätta sitt namn på statsverkspropositionen [...] och på samma gång ta avstånd, med reservation, från den del av propositionen som man bär huvudansvaret för, skulle vara en politisk kullerbytta (Lindström 1970:338f).

Om Lindström valt att ange avvikande mening genom reservation till statsrådsprotokollet, hade även det varit en remarkabel åtgärd. I modern tid tycks det bara ha förekommit vid tre tillfällen, alla i koalitions- eller samlingsregering, att ett statsråd reserverat sig mot beslut i den egna regeringen (Lindeberg 1994).

En mildare form av offentlig markering av den egna ståndpunkten i biståndsfrågan var inte heller ett alternativ som Ulla Lindström övervägde i den aktuella situationen. Men vid åtminstone ett tidigare tillfälle, remissdebatten i riksdagen 1965, hade Lindström om biståndsanslaget klart deklarerat att hon utifrån sina personliga värderingar "själv skulle vilja göra en annan prioritering än den vi nu har i vår budget" (Rd prot FK 1965 nr 4, sid 33).

Den brittiske statsvetaren Anthony Birch menar att i många politiska situationer är protest bara möjlig om den föregås av eller snabbt följs av sorti. Det gäller bl a politiker i ledande ställning (Birch 1975:75f). Ett statsråd som offentligt protesterar mot beslut, som vederbörande själv har det politiska ledningsansvaret för, underminerar sin egen ställning och försätter sig i en ohållbar situation. Det är förmodligen också anledningen till att ingen egentligen förespråkade enbart protest som ett alternativ i den akuta konflikten om biståndsanslaget. Det var inget realistisk förhållningssätt, utan bara en försöksballong framkastad av Tage Erlander i stundens ingivelse (Lindström 1970:338).

Twistämnet här gällde snarare *hur* Ulla Lindström gjorde sorti. Var det rätt att avgå under protest, eller borde hon valt den tysta sortin? För Lindström själv var valet tydligen självklart. Av dagboksanteckningarna framgår att hon vid flera samtal med statsministern och finansministern klart deklarerat att hon inte tänkte dölja anledningen till sin avgång, utan tvärtom motivera den (Lindström 1970:328, 334, 337). I en riksdagsdebatt efter avgången ur regeringen deklarerar Ulla Lindström klart och tydligt sitt motiv för att avgå under protest:

Referenser

Offentligt tryck och arkivmaterial

Riksdagstrycket
Pressarkivet i Uppsala

Litteratur

- Aram, John D. 1976. *Dilemmas of Administrative Behavior*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Barry, Brian. 1974. "Review Article: Exit, Voice and Loyalty", *British Journal of Political Science* 4, s 79-107.
- Becker, Lawrence C. 1986. *Reciprocity*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Biddle, Bruce J. 1986. "Recent Developments in Role Theory", *Annual Review of Sociology* 12:67-92.
- Biddle, Bruce J. & Thomas, Edwin J., eds. 1966. *Role Theory: Concepts and Research*. New York: John Wiley & Sons.
- Birch, Anthony H. 1975. "Economic Models in Political Science: the Case of Exit, Voice, and Loyalty", *British Journal of Political Science* 5, s 69-82.
- Björklund, Stefan. 1977. *Den uppenbara lösningen. Om möjligheten till en objektiv ståndpunkt i värdefrågor*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Bok, Sissela. 1981. "Blowing the Whistle", i Fleishman, Joel L., Liebman, Lance & Moore, Mark H., eds, *Public Duties. The Moral Obligations of Government Officials*. London: Harvard University Press, s 204-220.
- Callahan, Joan C., ed. 1988. *Ethical Issues in Professional Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Carens, Joseph H. 1979. "Compromises in Politics", i Pennock, Roland J. & Chapman, John W., eds, *Compromise in Ethics, Law, and Politics. NOMOS XXI*. New York: New York University Press.
- Cooper, Terry L. 1990. *The Responsible Administrator. An Approach to Ethics for the Administrative Role*. 3rd ed. San Fransisco, Cal.: Jossey-Bass.
- Dahrendorf, Ralf. 1971. *Homo sociologicus. Om människan och rollerna*. Uppsala: Argos.
- Denhardt, Kathryn G. 1988. *The Ethics of Public Service. Resolving Moral Dilemmas in Public Organizations*. New York: Greenwood Press.
- Downie, R. S. 1964. *Government Action and Morality. Some Principles and Concepts of Liberal-Democracy*. London: MacMillan.
- Erlander, Tage. 1982. *1960-talet. Samtal med Arvid Lagercrantz*. Stockholm: Tiden.
- Feldt, Kjell-Olof. 1991. *Alla dessa dagar... Iregeringen 1982-1990*. Stockholm: Norstedts.
- Forsén, Bosse. 1978. *Kritik av rollteorin*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Goodin, Robert E. 1992. *Motivating Political Morality*. Oxford: Blackwell.
- Gross, Neal, Mason, Ward S. & McEachern, Alexander W. 1958. *Explorations in Role Analysis. Studies of the School Superintendency Role*. New York: John Wiley & Sons.
- Hadenius, Axel. 1983. "The Verification of Motives", *Scandinavian Political Studies* 6:125-150.
- Hirschman, Albert O. 1972. *Sorti eller protest. En fråga om lojaliteter*. Stockholm: Rabén & Sjögren [Hirschman, Albert O. 1970. *Exit, Voice and Loyalty. Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press].
- Kolarska, Lena & Aldrich, Howard. 1980. "Exit, Voice, and Silence: Consumers' and Managers' Responses to Organizational Decline", *Organization Studies* 1, s 41-58.
- Laver, Michael. 1976. "Exit, Voice, and Loyalty Revisited: The Strategic Production and Consumption of Public and Private Goods", *British Journal of Political Science* 6, s 463-482.
- Lindeberg, Sven-Ola. 1994. "Ovanlig utväg ur brokrisen", *Nerikes Allehanda* 1994-01-28.
- Lindström, Ulla. 1969. *Iregeringen. Ur minpolitiska dagbok 1954-1959*. Stockholm: Bonniers.
- Lindström, Ulla. 1970. *Och regeringen satt kvar! Ur min politiska dagbok 1960-1967*. Stockholm: Bonniers.
- Lodge, Juliet. 1975. "Britain and the EEC: Exit, Voice or Loyalty?", *Cooperation and Conflict* 10, s 199-216.
- Lundquist, Lennart. 1988. *Byråkratisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart. 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.

sökarljuset mot ett förbisett politikområde, påvisa det oetiska i regeringspolitiken inom ett politikområde, och att åstadkomma förändringar av den oaccep- tabla regeringspolitiken (Weisband & Franck 1975:26).

För att kunna påverka också efter avgången bör man ha en politisk plattform att falla tillbaka på. Typexemplet är det brittiska systemet, där det är vanligt att ministrar avgår i protest och därefter fortsätter att driva sina idéer som parlamentsledamöter (Weisband & Franck 1975:109-113). Till saken hör att i Storbritannien är alla medlemmar av regeringen också parlamentsledamöter. Så är det inte i Sverige. Weisband & Franck visar också att avgång i protest ur regeringen i regel inte negativt påverkar brittiska politikernas fortsatta offentliga karriär (Weisband & Franck 1975:97f). Ulla Lindströms avgång hade likheter med den brittiska modellen. Som ledamot av riksdagens första kammare fortsatte hon där under flera år att genom motioner och debattinlägg verka för ökade biståndsanslag (Lindström 1970:359, 361-364). Lindström kvarstod också som ledamot i socialdemokraternas partistyrelse och suppleant i dess verkställande utskott fram till 1969 (Tvåkammarriksdagen 1867-1970, s 49).

Denna uppsats är en del av forskningsprojektet "Etiska dilemman i politiskt beslutsfattande", som har finansierats av HSFR.

Noter

1. Avser ledarkommentarerna i det urval på 45 dagstidningar som för år 1966 finns representerade i Pressarkivet i Uppsala. Om pressundersökningen, se fotnot 2.

2. Pressundersökningen bygger på det tidningsurval som finns i Pressarkivet i Uppsala. För 1966 omfattar det 45 dagstidningar. Tidningsurvalet är inte representativt i strikt statistisk mening, men ger ändå en god bild av den svenska dagspressen eftersom urvalet är balanserat med avseende på tidningarnas politiska färg, tidningar från olika delar av landet och tidningarnas upplagemässiga storlek. Undersökningsmaterialet består av samtliga ledarartiklar i Pressarkivet under

rubrikerna "Utrikespolitik: biståndspolitik" och "Regeringen: regeringsombildningar" för perioden 1966-12-28 till 1967-01-31. Ulla Lindströms avgång kommenteras i 63 ledare från 41 olika dagstidningar. Indelningen av tidningar i partipressgrupper följer Pressarkivets klassificering och Tollin 1967. Till högerpressen har tidningar med politisk signatur högerpartiet, moderat och konservativ, samt en tidning med signaturen borgerlig (Norrbottens-Kuriren), räknats. Till den liberala pressen har tidningar med politisk signatur folkpartistisk, liberal och oberoende liberal räknats. Resterande tidningar i undersökningen har beteckningarna socialdemokratisk, centerpartistisk och kommunistisk.

3. Erlander (1982:184) själv ägnar bara i förbigående ett par rader åt u-hjälpskonflikten i sina memoarer. Ruin (1986, kap 5), som bygger på Erlanders dagboksanteckningar, berör inte just denna fråga.